

Danilo Kiš og *En grav til Boris Davidovič*

PER JACOBSEN

Efter Stalins brud med Jugoslavien i 1948 blev landet kastet ud i en politisk, økonomisk og kulturel krise, der tvang det til at vende sig mod Vesten og gradvis åbne sig for vestlig indflydelse. Op gennem 1950'erne oversattes vestlige forfattere, som indtil da havde været anset for dekadente eller skadelige og påvirkede på flere måder udviklingen af litteraturen. Men det socialistiske styre, personificeret i Tito var stadig et repressivt system med sine historieforfalskninger og sine tabuer. Som "offer" for stalinismen proklamerede regimet, at man havde gjort op med stalinismen på trods af, at Jugoslavien de første år efter afslutningen af anden verdenskrig havde været det mest gennemstaliniserede land i hele Østblokken. Opgøret med stalinismen havde først og fremmest manifesteret sig i internering af de moskvatro kommunister, der havde støttet Informbureaus stærke fordømmelse af Jugoslavien. Et lille klippekær på nogle få kvadratkilometer i Adriaterhavet *Goli otok* blev brugt som en jugoslavisk Djævleø og blev symbolet på et jugoslavisk Gulag, der i henseende til brutalitet og umenneskelighed ikke stod tilbage for Stalins lejre. Ved noget der lignede et dekret eksisterede stalinismen ikke mere i Jugoslavien. Enhver omtale af *Goli otok* eller partiets stalinistiske fortid og repressionen i al almindelighed blev tabuiseret og selv det mindste forsøg på at bryde tabuet blev undertrykt og fik alvorlige følger for den, der havde prøvet på det. Så længe Tito levede, var der næsten ingen, der vovede forsøget. Men i 1976 udkom en bog, der skulle føre til den største litterære skandale i det socialistiske Jugoslavien, som det blev sagt dengang. Bogen hed *En grav til Boris Davidovič*, dens forfatter var den da 31-årige Danilo Kiš, der på det tidspunkt havde flere romaner og et par bind essays bag sig og allerede regnedes for en af de

førende unge serbiske prosaister. Han var født i Subotica i Vojvodina i 1935 som søn af en ungarsk-jødisk far og en serbisk mor. Drengsårene oplever af forfølgelse, og tabet af faderen under krigen satte sig dybe spor i hans forfatterskab. Han havde, som i øvrigt mange jugoslaviske forfattere, en universitetsuddannelse i litteratur og var især påvirket af fransk kulturliv. Efter afslutningen af studierne blev han dramaturg ved avantgardeteatret "Atelje 212" i Beograd og blev senere knyttet til flere franske universiteter. Han oversatte fransk, russisk og ungarsk litteratur til serbokroatisk, og var som essayist og polemiker en både skarp og brillant analytiker. Hans bog, *En grav til Boris Davidovič*, blev modtaget som en sensation. Blev tildelt flere fornemme litterære priser, men også udsat for en voldsom kritik både fra det politiske etablissementet og fra en stribe af kritikere og forfatterkolleger. Det politiske sigte med bogen var klart: i syv beretninger, der for nogles vedkommende var bundet sammen af personsammenfald, skildredes historiens ondskab fra inkquisitionen til revolutionen, der æder sine egne børn. Uden at sætte navn på ondskaben handler fortællingerne om det forkætrede begreb stalinisme. Og for at ingen skulle være i tvivl om forfatterens holdning til fænomenet og til det jugoslaviske deklarerede opgør med stalinismen havde han givet bogen undertitlen *Syv kapitler af en fælles historie*. Stalinisme som et system, der ikke er begrænset til en bestemt tid eller et bestemt land og slet ikke til en bestemt person, men som et alment fænomen og derfor ikke noget man bare kan afskaffe med en politisk beslutning på det deklarative plan. At det politiske system reagerede på bogen var ikke noget at undre sig over. Det, der stadig gør polemikken fra dengang interessant er, at en del af litteraturens folk

næsten reagerede skarpere og mere hadsk end politikerne og deres medier.

Det begyndte med, at en journalist sammen med en fransk specialist i serbisk litteratur havde opdaget, at nogle af passagerne i afsnittet om den franske inkquisition, var afskrifter efter nogle forhørsprotokoller fra 1330. Opdagelsen var i virkeligheden ikke nogen opdagelse, for Kiš gør i det pågældende afsnit i *En grav til Boris Davidovič* selv opmærksom på, at teksten er en oversættelse fra en latinsk inkquisitionsprotokol fra vaticanets bibliotek. Men lavinen rullede, og forargelsen var stor. Der blev råbt plagiat, og kulturlivet delte sig i to skarpt adskilte lejre: for og imod Kiš. Blandt de ihærdigste angribere var kritikeren Dragan Jeremic, jugoslavisk litteraturs internationalt kendte *enfant terrible*, Miodrag Bulatovic og en anden kendt forfatter, Branimir Scepanovic. Da polemikken havde løbet et par år gav Kiš svar på tiltale i form af en samling essays, af hvilke to bringes her i oversættelse. Han havde valgt Rembrandts berømte maleri *Anatomitimen* som illustration og titel på bog, hvor han dels behandlede de litteraturteoretiske aspekter i debatten, dels henvendte sig direkte til sine modstandere. Kiš' bemærkning i slutningen af fragmentet af *Anatomitimen* er en direkte allusion til de to forfatterkolleger. Bulatovics roman om de jugoslaviske fremmedarbejdere i Vesttyskland, *Folkene med fire fingre* var netop udkommet i 1975 og Scepanovics *Munden fuld af jord* var kommet i 1974.

Der har sikkert været brødnid og misundelse bag mange af angrebene på Kiš, og hvis det kun havde drejet sig om det, ville *Anatomitimen* ikke have været så interessant at læse så længe efter, og især ikke i udlandet. Men Kiš er i sin polemik med sine modstandere kommet ind på litteraturteoretiske em-

ner af almen interesse. *En grav til Boris Davidovič* blev skrevet på et tidspunkt, hvor originalitet var en forfatters fornemste kendemærke og hvor dokumentarismen som litterær metode stadig var relativt ukendt, selv om den argentinske forfatter Jorge Luis Borges, der nærmest var en kultfigur i serbiske litterære kredse i 1970'erne, som en del af sit litterære program netop havde dokumentarismen, som det i øvrigt ses i det oversatte fragment af *Anatomitimen*. Et andet sted i bogen gør Kiš yderligere opmærksom på, at en af serbisk litteraturs sakrosante skikkelser, nobelpristageren Ivo Andrič i et af sine hovedværker, *Travnikkroniken* (dansk titel *Forvist til Bosnien*) allerede i 1945 benyttede den selvsamme metode uden at kritikeren Dragan Jeremic, der førte an i kampagnen mod Kiš, fandt på at sætte Andrič på anklagebænken. Sammen med andre forfattere som Milorad Pavic og Borislav Pekic er Kiš blevet kaldt den serbiske postmodernismes første generation. Den senere postmodernismes forhold til originalitet er kendt. Man kan se angrebene på Kiš som den traditionelle litteraturs sidste hverken særlig elegante eller vellykkede forsøg på at bevare en af de litterære værdier, der havde været gældende gennem det meste af det 20. århundrede. Flere af de træk, vi i dag kalder postmodernistiske finder vi udtrykt Kiš' billede med det fyldte glas. Han har ikke noget i forvejen forberedt tema, fortællingen fortæller sig selv, når det rette tidspunkt indtræffer.

Tonen i *Anatomitimen* er skarp, usædvanlig skarp til tider. Kiš har kun haft foragt tilovers for sine angribere og slutreplikken i det her bragte afsnit er karakteristisk. Kiš var overbevist om, at han havde ret, og at hans modstanderes angreb bare var bjæfferi, mens den nye tids litteratur gik videre.